

Razlozi spora u Hrvatskom katoličkom pokretu prema dokumentima iz arhiva bl. Ivana Merza

Do sada je malo poznato da je blaženi Ivan Merz vodio privatne bilješke u svezi Hrvatskoga katoličkog pokreta (HKP) i sukoba koji su kulminirali 1926. godine između Hrvatskoga katoličkog seniorata (HKS) i Katoličke akcije (KA) koju je u Hrvatskoj predvodio upravo blaženi Ivan Merz. Autor, služeći se Merzovim privatnim bilješkama i drugim arhivskim gradivom iz arhiva bl. Ivana Merza, pokušava rekonstruirati što se događalo tijekom sukoba na relaciji HKS – KA te kako je Ivan Merz osobno gledao na te sukobe.

Ključne riječi: Hrvatski katolički pokret (HKP), Ivan Merz, Katolička akcija (KA), Hrvatski katolički seniorat (HKS), episkopat

Uvod

Hrvatska historiografija nije do sada posvećivala posebnu pozornost distingviranju Hrvatskoga katoličkog pokreta (HKP) i Katoličke akcije (KA). Iščitavajući brojne tekstove napisane o HKP i KA, stječe se dojam kako uopće ne postoji razlika između te dvije organizacije, koje su djelovale pod zajedničkim stožerom koji se zvao Hrvatski katolički pokret. Ipak, Hrvatski katolički pokret, predvođen Hrvatskim katoličkim senioratom (HKS), i Katolička akcija, predvođena Hrvatskim orlovskim savezom (HOS), su dva različita usmjerenja apostolskog djelovanja katoličkih laika koji su imali zajednički cilj ali različite metode rada. Iako se akteri jednog i drugog usmjerenja međusobno isprepleću te iscrpljuju u brojnim diskursima, polemikama i verbalnim sukobima, napose između dva svjetska rata, činjenice govore da su te dvije organizacije imale gotovo identičan cilj, ali različit način djelovanja.

Hrvatski katolički pokret i njegovo osnivanje vezuje se uz krčkoga biskupa dr. Antuna Mahnića koji je 1903. pokrenuo HKP u Hrvatskoj, 1910. utemeljio Hrvatski katolički đачki savez (HKĐS), a 1912./13. Hrvatski katolički seniorat (HKS),

koji se kasnije pokušao nametnuti kao središnja organizacija HKP-a. Prve trzavice unutar Hrvatskoga katoličkog pokreta, a time i pokušaj modificiranja izvornoga programa, pojavljuju se krajem 1912. godine, javnim nastupom seniora dr. Petra Rogulje i Rudolfa Eckerta koji su u katoličkom dnevniku *Riječke novine* objelodanili »prvi politički programni članak HKP-a«. Bile su to posve nove ideje, koje su bile oprečne Mahničevu izvornom shvaćanju HKP-a, koji se zauzimao prvotno za socijalno-ekonomsku i vjersku dimenziju HKP-a. U njemu se govori o »jedinstvu Slovenaca, Hrvata i Srba«, te apostrofira načelo »samopomoći realne politike«. Neki su takvo stajalište ocijenili prvim političkim istupom jedne autonomne grupe, koja je činila jezgro HKS-a, nove organizacije unutar HKP-a, koja će 1924. doći u otvoreni sukob s dr. Ivanom Merzom i Katoličkom akcijom. Bit će to zapravo sukob između politiziranog HKP, koji je predvodio dr. Pero Rogulja, i izvanstranačke i Crkvi odane KA, koju je predvodio dr. Ivan Merz. Nasuprot Hrvatskom katoličkom senioratu – politički usmjerenoj grupi unutar HKP-a – stajao je mladi, inventivni dr. Ivan Merz, koji je, poslušajući papi Piju XI, prenio i širio KA u Hrvatskoj. On je svojim radom uspio skrenuti katolički preporodni rad na religijsko polje socijalnog apostolata i tako postao glavni pandan idejama dr. Petra Rogulje i HKS, koji je stavljao naglasak na političku granu HKP-a. Ivan Merz je prvotno proučavao crkvene dokumente, papine enciklike, govore, odredbe i tu crpio misao koju će aplicirati na rad i evoluciju katoličkih organizacija. Merzova temeljna odrednica bila je da se katolička obnova treba razvijati u tri smjera: osobnim, autentičnim vjerskim i pobožnim životom svakoga pojedinca, koji rezultira osnivanjem i radom pobožnih društava (Marijinih kongregacija, Trećeg reda, bratovština itd.), socijalnim apostolatom Katoličke akcije i konačno katoličkom socijalno-ekonomskom akcijom. Zato možemo kazati da se HKP predvođen HKS-om (politizirani HKP), razlikuje od Katoličke akcije, čiji je naglasak bio na vjerskoj dimenziji đačkih i omladinskih organizacija i bez primjese politike unutar istih organizacija.

Privatne bilješke Ivana Merza

Ivan Merz,¹ kojeg s pravom danas nazivamo inicijatorom i predvoditeljem Katoličke akcije u Hrvatskoj, bio je neposredni svjedok svih zbivanja od 1922. godine – po

1 Ivan Merz (Banja Luka, 16. prosinca 1896 – Zagreb, 10. svibnja 1928). Osnovnu školu i realnu gimnaziju pohađao je u Banjoj Luci. Provevši kraće vrijeme u Vojnoj akademiji u Bečkom Novom Mjestu, upisao se 1915. na bečko Sveučilište, želeći se – kao profesor – posvetiti podučavanju i odgoju mladeži u Bosni, po primjeru svoga profesora Ljubomira Marakovića. U ožujku 1916. pozvan je u vojsku te je kasnije poslan na talijansko bojište, gdje je proveo najveći dio 1917. i 1918. Ratna su iskustva pridonijela duhovnome sazrijevanju mladoga Ivana Merza. Nakon rata se vratio u Beč i nastavio studij (1919-1920), a onda se preselio u Pariz (1920-1922), gdje je pripremao disertaciju »Utjecaj bogoslužja na francuske pisce od Chateaubrianda do danas«, kojom je na Sveučilištu u Zagrebu stekao naslov doktora filozofije. Po povratku iz Pariza 1922. godine odmah

dolasku iz Pariza u Zagreb – sve do 1928. godine, do svoje iznenadne smrti. U Merzovu arhivu nalaze se spisi koje možemo nazvati »strogo privatnim spisima«;² u njima Merz iznosi svoja zapažanja o sukobu s Hrvatskim katoličkim senioratom i načinom kako da se u korijenu nadiđu podjele unutar Hrvatskoga katoličkog pokreta. Treba napomenuti da pronađeni arhivski spisi predstavljaju Merzove posve privatne bilješke, koje on čak u korespondenciji s najbližim suradnicima nije iznosio, barem iz dva razloga. Prvi je sigurno načelne prirode – bojazan od burne reakcije Seniorata jer je ionako bilo na pretek spornih točaka oko kojih su pokušavali usuglasiti stavove. Drugoga je razloga Merz bio itekako svjestan: iznoseći duboko teološki stav, izazvao bi nove reakcije i otvorio još jedno bojište između HKS-a i KA. Ivan Merz u svojim spisima bilježi sljedeće:

Najdublji razlog spora u redovima katolika u nas jest taj što seniorima nedostaje dostatna katolička formacija uma. Oni su srcem katolici, ali, kada je riječ o životu, o društvenom pitanju, o estetici, itd., imaju bona fide, (jer su tako odgojeni) liberalne poglede. Spor je nastao poradi straha sa strane Seniorata, koji je imao svoju viziju i način katoličkog rada koji nije bio posve u skladu s pravim crkvenim duhom. Valja brižljivo očuvati Orlovsku organizaciju od toga utjecaja, provesti odvajanje. Iz te organizacije širiti prave ideje, te, kada prava načela budu posvuda prihvaćena, prestat će motiv spora, čak će možda biti i izlišna posebna Orlovska organizacija za dake. Spor valja liječiti u korijenu, katolički (skolastički) formirajući inteligenciju (srednjoškolce i studente) te nadasve katolički formirajući javno mnijenje. Potrebno nam je Katoličko sveučilište: filozofsko-teološki tečajevi za sveučilištarce i intelektualce; ferijalne filozofsko-teološke kongrese (Djelo Kongresa); revija koja će prenositi dokumente Svete Stolice i druge ispravno orijentirane članke; dnevni list Katoličke Akcije za najšire slojeve.³

Nije teško odgonetnuti zašto je Merz imao takvo stajalište u tim prijelomnim trenucima. Prvotno, bio je duboko svjestan posljedica koje mogu proizaći ako prihvatim i dinamiku, a napose retoriku koju je favorizirao HKS. Već je i tada široj

se uključio u Hrvatski katolički pokret, te je iste godine postao prvim predsjednikom Hrvatskog katoličkog omladinskog saveza. Zajedno s dr. Ivanom Protulipcem i ostalim katoličkim djelatnicima zaslužan je za osnivanje Hrvatskog orlovskog saveza, a na njegovo zauzimanje uvedena je Katolička akcija u Hrvatskoj. Intenzivno se zauzimao za izvanstranačku Katoličku akciju i depolitizaciju Hrvatskoga katoličkog pokreta. Umro je na glasu svetosti. Papa Ivan Pavao II. proglasio je dr. Ivana Merza katoličkim blaženikom 22. lipnja 2003. godine u njegovom rodnom mjestu, Banjoj Luci.

- 2 Arhiv Ivana Merza (AIM), Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb. F 38,11 Merzove osobne (privatne) bilješke o korijenima sukoba u HKP (rukopis).
- 3 Merz nije bio protiv političkih stranaka kao načina organiziranja pučanstva i njihova izjašnjavaanja, ali je smatrao da Katolička akcija ne bi trebala biti vezana niti uz jednu političku stranku, makar se zvala i katolička. (AIM, F 38,11 Merzove privatne bilješke)

javnosti bilo poznato da je Seniorat nastao zauzimanjem biskupa Antuna Mahnića koji je poticao borbu protiv liberalnih ideja koje su bile u suprotnosti s katoličkim naukom. Međutim, pojavom Roguljina kruga dolazi do neočekivanog iskoraka grupe seniora, koji su isticali i političku dimenziju tada još mladog HKP-a kroz ideju »jugoslavjenstva«. Ta ideja nije bila apstraktna, ali je bila u suprotnosti s izvornom Mahničevom idejom pa kasnije poprima i radikalne sadržaje. Osnivanjem Hrvatske pučke stranke Roguljina skupina imala je prevagu u HKP-u te je pučkaškim idejama o jedinstvenoj državi i zajedništvu bratskih naroda na suptilan način inficirala ostale organizacije katoličkog miljea koje su tada zazirale od takve mogućnosti.⁴

Pravi povod Roguljina forsiranja Hrvatske pučke stranke (HPS) počivao je u uvjerenju da će – u novim okolnostima u kojima se hrvatski narod našao nakon događaja iz 1918. – jedino s nazočnošću katolika u parlamentu nove države biti moguće braniti i interese Crkve.

Takva razmišljanja Merz je smatrao avanturističkima naprosto zato jer je smatrao da Katolička akcija ne mora nužno biti vezana uz neku političku stranku, ma kakav program nosila stranka, ali je držao uputnim educirati svjetovnjake koji će u datom trenutku znati izreći i najsuptilnije nijanse pravih katoličkih interesa. Drugim riječima, Merz je bio protiv instrumentalizacije članova katoličkih organizacija u političke svrhe, ali isto tako smatrao je da se isključivo KA, kao izvanstranačka i nepolitička organizacija, treba baviti pastoralnim i odgojnim radom.⁵

Poteškoće koje su se pojavile na njezinu putu, napose oživljavanjem jedne takve političke opcije, nosile su u sebi klicu liberalnog mentaliteta, koji je tada predstavljao većinu u kojoj je obrazovan i kler u Hrvatskoj te koji nije ostao apolitičan i izvaninstitucijski indiferentan.

Upravo stoga, identificirajući od kuda dolazi opasnost, Merz se svesrdno zalagao za čistu Katoličku akciju koja će biti pod jurisdikcijom pape i ordinarija te neće biti ničiji privjesak, ali će zato biti u službi čovjeka i za čovjeka.

Dr. Ivan Merz i njegova uloga u ostvarivanju Katoličke akcije u Hrvatskoj

Godine 1926. i 1927. bile su prijelomne godine, ne samo za razvoj i implementaciju i ostvarivanje KA u Hrvatskoj. Tu je nezamjenjiva uloga Ivana Merza, koji je uložio sav svoj autoritet kod episkopata i čelnika katoličkih organizacija oko nacionalnog programa – uvođenja KA u svim hrvatskim zemljama, napose nakon završetka Biskupske konferencije (BK) i eksplicitnih zaključaka iz listopada 1926. godine.

4 Opširnije o radu Hrvatske pučke stranke vidi Zlatko Matijević, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS 1919-1929*, Dom i svijet, Zagreb 1998.

5 Isto.

U skladu s napatkom Svete Stolice, biskupi Kraljevine SHS raspravljali su od 11. do 18. listopada 1926. na nacionalnom planu o projektu KA koji je tada bio u fokusu ne samo u hrvatskim zemljama, nego i u cijelom svijetu. Rasprava se vodila oko Statuta Katoličke akcije, Pravila i Poslovnika Hrvatskoga katoličkog narodnog saveza (HKNS) i njihovog međusobnog odnosa kao i prava nadležnosti. Zanimljivo je pismo koje nalazimo u Arhivu Ivana Merza, u svezi imena HKNS-a. Naime, vrhbosanski nadbiskup Ivan Šarić 5. veljače 1926. piše Merzu: »Ne sviđa mi se što je u HKNS naglasak stavljen na *N* (nacionalno). Mi želimo *K* (katolicizam). Ne Nacionalnu Akciju, već Katoličku Akciju. Uostalom, taj je *N* velika pogreška. Katolička Akcija je u Hrvatskoj hrvatska, u Sloveniji slovenska, u Srbiji srpska.«⁶ Primjedba nadbiskupa Šarića bila je razložna i treba je razumjeti u svjetlu tadašnjih događanja. Naime, kada je 1913. utemeljen HKNS, pridjev »nacionalni« podrazumijevao je samo Hrvatsku, dok je nakon 1918. imao značenje »jugoslavenski«.

Merz je još 24. prosinca 1926. godine pisao nadbiskupu Šariću u svezi Pravila i Poslovnika HKNS-a, koja mu je osobno dostavio biskup Akšamović.⁷ Nakon listopadske biskupske konferencije osjetilo se zamjetno gibanje koje je jasno svjedočilo da je organizacija Katoličke akcije dobivala iz dana u dan sve konkretnije oblike.

S obzirom da su se u pojedinim dijecezama formirali, odnosno reorganizirali dijecezanski narodni savezi, pojavili su se novi problemi organizacijske naravi. Pitanje je bilo kako dovesti u sklad kompetenciju nacionalnih, stručnih, disciplinatornih centrala kao npr. Hrvatskoga orlovskog saveza s kompetencijom Biskupskog narodnog saveza. Biskup je imao apsolutno pravo na KA u svojoj biskupiji i tu svoju vlast mogao je delegirati svome organu za KA, tj. Biskupskom narodnom savezu (BNS).

Upravo tu je postojala opasnost i opravdana bojazan dr. Merza, da će se nakon izmjene Statuta i njegova verificiranja Seniorat preko BNS-a infiltrirati u orlovska okružja te na taj način ponovno pridobiti mladež na svoju stranu.

Na poziv zagrebačkog nadbiskupa Antuna Bauera 9. veljače 1927. okupili su se u Zagrebu predstavnici HKNS-a, vlč. Vladimir Kordić i dr. Velimir Deželić ml., gdje im je – u nazočnosti đakovačkog biskupa Antuna Akšamovića – Bauer naložio da se započne s reformama.

Odluke BK-a od 1925. i 1926. trebalo je oživotvoriti, napose u ostvarivanju KA. U Đakovu su već bila otisnuta »Pravila Katoličkog Narodnog Saveza« i »Poslovník Katoličkog Narodnog Saveza«, koji su naišli na kritike dr. Merza i nadbiskupa Šarića – oni su svoje primjedbe prenijeli biskupu Akšamoviću. U odgovoru Merzu nadbiskup Šarić primijetio je da je u novom Pravilniku izostavljen Seniorat, koji je – prema zaključku BK-a – trebao biti u sklopu Katoličke akcije:

Kao i vi, i ja sam smjesta primijetio ubacivanje 'Središnjeg savjeta' i izostavljanje Seniorata iz popisa središnjica organizacija koje ulaze u

6 AIM, F 35,25 Pismo nadbiskupa Šarića dr. I. Merzu, 5. veljače 1926.

7 AIM, F 26,3 Orlovstvo u hrvatskoj KA-i: Dr. Ivan Merz nadbiskupu Šariću, 24. prosinca 1926.

Katoličku Akciju. Odmah sam bio uvjeren, da je to djelo Seniorata i da se je time htjelo pod legalnom formom zadržati stari ustroj, prema kojemu je Seniorat u stvari jedini inicijator i stvarni gospodar čitavog katoličkog pokreta. On je zapravo posvema neovisan kako o Biskupstvu (nigdje se ne spominje neki predstavnik Crkve), tako i o Vrhovnome savjetu Katoličke Akcije, (Središnji odbor mora primiti sve intelektualce koji to žele u Središnji savjet; ovaj pak ima svog zasebnog predsjednika, njegov je mandat vremenski neograničen; u svojoj djelatnosti nije vezan direktivama Središnjeg odbora), dok mu se s druge strane daje sva inicijativa u Hrvatskom katoličkom narodnom savezu, monopol nad obrazovanjem đaka, prepūšta mu se sav tisak te mu se priznaje pravo davanja direktiva za rad Središnjeg odbora i Generalne skupštine.⁸

Nadbiskup Šarić je sve to, kako piše Merzu, iznio i u pismu biskupu Antunu Akšamoviću. Zatražio je da se Seniorat bezuvjetno uklopi u Katoličku akciju sa svim pravima i dužnostima te – ako mu se »želi dodijeliti posebna zadaća – neka to ovisi o središnjem odboru.«⁹ Prema Merzovu prijedlogu, nadbiskup Šarić je predložio da savjetodavno tijelo bude samo kolegij stručnjaka, koji će se sastojati od članova Središnjeg odbora i predstavnika Crkve, čiji će mandat i služba ovisiti u potpunosti o povjerenju službenog vodstva Saveza:

Jednako sam tako i spomenuo te se založio za uspostavljanje kolegija Crkvenih (duhovnik) asistenata. Dijelim također i Vaše mišljenje o odnosu Katoličkog Narodnog Saveza, kao koordinacijske organizacije, sa stručnim kulturno-obrazovnim organizacijama, vezano uz manjkavu, pače krivu formulaciju (u projektu) toga odnosa. Svratio sam pozornost preuzvu. Akšamovića također i na to, spominjući i primjedbe Vašeg elaborata (o članovima Saveza, nadležnosti biskupijskih odbora nad stručnim Okružjima i udrugama, o sastavu Središnjeg odbora). Spomenuo sam i primjedbu glede potrebe da se iz upravnih položaja KA isključe istaknuti političari te sam (ukazao na) nepodudaranje koncepcije Lige (kakva stoji u projektu) i prethodne koncepcije što ju je usvojila BK te grafičkog prikaza.¹⁰

Nakon objavljenog prijedloga Pravilnika, čiji je autor bio dr. Rogić, bilo je za očekivati da će isti naići na kritike. Osim dr. Merza, kritikama su se pridružili nadbiskup Šarić, biskup Akšamović i biskup Mileta. Opravdavajući se, Rogić 30. ožujka 1927. piše Merzu: »Pripravni odbor usvojio je moj Pravilnik kao temelj za raspravu. Ovih će dana on biti odaslan svim utemeljenim Biskupijskim odborima da bi ga proučili

8 AIM, F 8,7 Katolička Akcija u Kraljevini SHS-a (reorganizacija), Pismo nadbiskupa Šarića Ivanu Merzu, 4. ožujka 1927.

9 Isto.

10 AIM, F 8,7 Pismo nadbiskupa Šarića Ivanu Merzu, Sarajevo, 4. ožujka 1927.

i dopunili.«¹¹ Dr. Ivan Merz i dr. Ivan Protulipac su već 26. ožujka 1927. poslali svoj prijedlog Pravilnika za Biskupijske odbore, koji su predstavili novoutemeljenom Pripravnom odboru za utemeljenje Središnjeg odbora Katoličke akcije u Zagrebu.¹²

U pismu don Anti Radiću 25. ožujka 1927. Merz, koji mu je poslao primjerak navedenog Poslovnika, piše:

Šaljem ti Poslovnik (biskupijskog) Odbora KA, sastavljen prema Pravilima objavljenim u »Katoličkom Listu«. Sve je ostalo sastavljeno / na temelju Pravila talijanske Katoličke Akcije, ne izostavivši gotovo ništa od doktrinalne ljepote i cjelovitosti (načela). Danas taj Poslovnik šaljemo kao prijedlog HOS-a, Pripravnom odboru Središnjeg odbora KA na razmatranje. Prilažem i prerađena Pravila talijanske KA: na temelju njih ćemo prirediti (»Pravila«) čim budu tiskana u »Katoličkom Listu«, dok ćemo za Župska vijeća pripremiti Poslovnik navedenih Vijeća. Iz priloženog je moguće o tom steći opći dojam. Protulipac misli kako bi bilo prikladno već sada u Šibeniku osnovati Biskupijski odbor, kako bi on potom imao glas u uspostavi Središnjeg odbora.¹³

Koliko je Merz revno pratio sva događanja i bio detaljno upoznat sa svim tadašnjim zbivanjima, svjedoči i jedno pismo upućeno biskupima 5. svibnja 1927. U njemu je HOS osporavao tvrdnju sadržanu u izvješću Pripravnog odbora prema kojoj su »đakovački statut« odobrili biskupi. Vodstvo HOS-a smatra da statut zapravo »nikada nije u potpunosti odobren, pri čemu su neki preuzvišeni Ordinariji poslali primjedbe koje su ostali zanemarili.«¹⁴

Kao i u dotadašnjim raspravama o spornim pitanjima, tako je i rasprava o predloženom Pravilniku pokazala da postoje različiti interesi zbog čega je žurno sazvan sastanak postojećih biskupijskih odbora, središnjica kulturno-obrazovnih ustanova te ordinarija u čijim biskupijama još nije bilo biskupijskih odbora. Na sastanku 5. i 6. listopada 1927. vijeće za Katoličku akciju razmatralo je Pravilnik i odnose između pojedinih kulturno-obrazovnih središnjica i Katoličke akcije.¹⁵

11 AIM, F 38,22 Pismo dr. Rogića Ivanu Merzu, 30. ožujka 1927.

12 Isto.

13 AIM, F 56,8 Pismo dr. Ivana Merza don Anti Radiću, 25. ožujka 1927.

14 U pismu HOS-a 5. svibnja 1927. nadbiskupu Baueru se ističe i sljedeće: »Obzirom na 1a Predstavke Pripravnog odbora držimo (str. 2, redak 1) da đakovački statut od biskupa nije bio nikada posve odobren, budući su neki presv. Ordinariji poslali primjedbe preko kojih se prešlo. Isto to vrijedi za 1c (str. 2) odobreno od biskupa.« (AIM, F 7,9 Organizacija KA-e u Kraljevini SHS-a: Dopis HOS-a nadbiskupu Baueru, 5. svibnja 1927)

15 Na sjednici Pripravnog odbora Središnjeg katoličkog narodnog saveza između ostalog održana su predavanja: dr. Kordić, Katolička Akcija prema želji Svete Stolice i našeg Episkopata; dr. Ivan Rogić, Katolički Narodni Savez i katoličke (prosvjetne) vjersko-socijalne organizacije; dr. V. Deželić (sin), Organizacija Katoličkog Narodnog Saveza. (AIM, F 7,21 Organizacija KA-e u Kraljevini SHS-a, Pripravni odbor Središnjeg KNS-a, Zagreb, 15. rujan 1927)

Merzova intervencija

Na zahtjev biskupa Akšamovića i Bonefačića te uz dopuštenje nadbiskupa Bauera, u Zagrebu je 6. listopada 1927. u dvorani nadbiskupijskog dvora održana konstituirajuća sjednica Središnjice HKNS-a. Na sjednici su bili nazočni: biskup dr. Dominik Premuš, kao izaslanik nadbiskupa Bauera, delegati dijecezanskih KNS-a: zagrebačkog, B. Zeiniminger i dr. Deželić, sin; đakovačkog, dr. J. Sokol i ing. I. Asančić; splitskog, V. Stella; šibenskog, don. A. Radić; senjskog, M. Golik i M. Pavelić; mostarskog, Ž. Vlaho i sarajevskog, J. Vrbanek D.I.; delegati ordinarija: dubrovačkog, dr. V. Deželić; hvarskog, D.V. Bodlović i križevačkog, dr. M. Matulić; izaslanici Društva seniora, P. Grgec; JKDL-a, dr. Lj. Maraković; HOS-a, M. Vunić; Hrvatske katoličke ženske sveze, D. Bedeković; Sveze hrvatskih orlica, M. Stanković; Društva seniori, J. Marušić. Bez prava glasa: tajnik Pripravnog odbora dr. I. Rogić; referent za Katoličke muževe dr. Ante Živković, delegati društva sv. Jeronima, dr. J. Andrić; Pijevog društva, dr. Stjepan Markulin; Kola hrvatskih književnika, dr. V. Deželić, otac i Vodstva mladih junaka, Ivka Marušić.¹⁶

Već prvog dana vodila se žučna rasprava oko Pravila Središnjeg katoličkog narodnog saveza, napose između predstavnika HOS-a i HKNS-a. Zaključeno je da se »Statut, koji je zasnovan na prošlogodišnjoj konferenciji, tiskan u Đakovu i potpisan od dr. Bauera predsjednika biskupske konferencije, uz opaske dr. Protulipca i don A. Radića koji su predložili da se čl. 3. toč. 1, čl. 9. st. 1., čl. 9. st. 4. i čl. 10. t. 1. c. restilizira.«

Naime dr. Ivo Protulipac i don Ante Radić su iz poznatog razloga – pokušaja opstrukcije HKS-a tj. favoriziranja Pravila koja su HOS-u bila neprihvatljiva – uložili veto i zahtijevali da konačan sud o njima dade BK.

Iščitavajući zapisnike sjednica Informativnog odbora KA od 6. listopada 1927. (nalaze se u Arhivu Ivana Merza), stječe se dojam da su postojala dva tabora u pitanjima nadležnosti Središnjice, biskupijskih okružja i biskupijskih odbora.¹⁷ Seniorat je pokušao progurati formulaciju već tiskanog teksta Pravilnika, dok je Ivan Merz u Rogićevu izvješću prepoznao slabljenje HOS-a, u smislu da bi »prema poimanju KA usvojenom u Pravilniku, Središnjica neke organizacije, poput one HOS-a, imala vlast nad svojim Okružjima u pojedinim biskupijama samo do one mjere do koje joj je navedena Okružja delegiraju.«¹⁸

No nisu samo ta pitanja bila neprihvatljiva za HOS, koja je uporno favorizirao Seniorat preko Rogića, već i pitanje marginalizacije Saveza ženskih društava, Đačke

16 AIM, F 7, 17 Zapisnik konstitutivne skupštine Središnjeg Katoličkog Narodnog Saveza u Zagrebu, 6. listopada 1927, od 8-12h.

17 AIM, F 7, 17 Zapisnik konstitutivne skupštine Središnjeg Katoličkog Narodnog Saveza u Zagrebu, 6. listopada 1927, od 16-18 h.

18 AIM, F 7, 19 Zapisnik druge sjednice Informativnog Vijeća Katoličke Akcije od 6. listopada 1927. od 10-12^{45h}.

lige za učenice i Saveza djevojačkih društava. Prema toj spornoj shemi, izostavljena je podjela na mušku i žensku đачku ligu te je favorizirana jedna zajednička liga, koja je reorganizirana u koordinacijsku i reprezentativnu centralu.

Dr. Merz je već 29. travnja 1927. u dopisu nadbiskupu Baueru reagirao na te nepravilnosti te zamolio nadbiskupa da se zauzme za HOS i da se isprave pogreške. Primjedbe su bile i na popunjenje odborničkih mjesta. HOS je zahtijevao da se popunjenje odborničkih mjesta provede po shemi, da u odbor dođu ljudi orlovskog povjerenja, a ne pretežno seniori, jer bi to prema HOS-u značilo »Centralni Savez učiniti legalnom ekspoziturom politiziranog tajnog Seniorata«. U pismu se između ostalog skreće pozornost nadbiskupu Baueru na opsežnu aktivnost koju je započeo Seniorat na razbijanju orlovskih organizacija. »Seniorat je također poveo opsežnu akciju, da u svoje ruke dobije sve Dijecezanske Saveze Katoličke Akcije.« Tako je *Katolički list* 28. travnja 1927. donio grafički prikaz katoličko-prosvjetnih organizacija. Vodstvo HOS-a upozorava dr. Bauera na razlike između grafičke sheme HKS-a i HOS-a. U pismu nadbiskupu Baueru 29. travnja 1927. Merz ističe da shemi koja je izišla u *Katoličkom listu*, Seniorat samovoljno dodaje tri fiktivne organizacije: Savez ženskih društava, Đачku ligu za učenice i Savez djevojačkih društava.

*Prema toj shemi ne postoji nikakva muška ni ženska đачka Liga, već jedna zajednička Liga, ali koja je reorganizirana u koordinatornu i reprezentativnu centralu. To je prema usmenom komentaru, što nam ga je dao Presvijetli Akšamović u rješenju Đачkog pitanja imala biti i direktiva Biskupske konferencije... Nadalje molimo, da se popunjenje odborničkih mjesta također provede po shemi i da u odbor dođu također ljudi Orlovskog povjerenja, a ne pretežno seniori, jer bi to značilo Centralni Savez učiniti legalnom ekspoziturom politiziranog tajnog Seniorata.*¹⁹

HOS je u posebnom dopisu 5. svibnja 1927. nadbiskupu Baueru, povodom predstavke od 26. travnja 1927., što ju je poslao Pripravni odbor za HKNS, predložio izmjene nekih članaka koji su za HOS bili neprihvatljivi.²⁰ Između ostalog skreće se pozornost nadbiskupu Baueru da su, prema poznatom grafičkom nacrtu, automatski od 9 delegata vrhovnih prosvjetno-odgojnih središnjica, samo dvojica delegata iz orlovske organizacije, koji zastupaju oko 300 organizacija, dok svih ostalih 7 delegata zastupa oko 50 društava. Štoviše, neki između njih zastupaju posve fiktivne organizacije. Prema tvrdnjama HOS-a, prijetila je opasnost da će onih sedam delegata, koji su zastupali 50 društava permanentno majorizirati orlovstvo s 300 društava.

Predsjedništvo HOS-a također je zahtijevalo od nadbiskupa Bauera da je, sukladno Pravilima kako ih je priredio Pripravni odbor, svaki dijecezanski narodni

19 AIM, F 7,5 Organizacija KA-e u Kraljevini SHS: Dopis dr. I. Merza nadbiskupu Baueru, 28. travnja 1927; AIM, F 7,4 Dopis dr. Ivana Merza nadbiskupu Baueru, 29. travnja 1927.

20 AIM, F 7,30 Organizacija KA-e u Kraljevini SHS: Predsjedništvo HOS-a dr. A. Baueru, 5. svibnja 1927.

savez trebao imenovati u HKNS svoga odbornika te bi u njega ušlo 19 dijecezanskih delegata i još pet što ih izabire glavna skupština – devet delegata vrhovnih središnjica te predsjednik. Na kraju svoga pisma vodstvo HOS-a moli nadbiskupa Bauera da se zauzme za proširenje Pripravnog odbora za Središnji savez Katoličke akcije te imenuje i jednog zastupnika orlova.²¹

Na inicijativu biskupa Akšamovića i Bonefačića te uz dopuštenje nadbiskupa Bauera, 6. listopada 1927. održana je konstituirajuća sjednica HKNS-a, na kojoj su prihvaćena Pravila HKNS-a od 20. listopada 1926. Bila su, doduše, nešto izmijenjena. Tom prilikom donesene su sljedeće direktive:

Hrvatski katolički Narodni Savez u Zagrebu, transformirat će se u dijecezansku središnjicu KA-e nadbiskupije zagrebačke, promijenivši pravila tako, da usvoji statut, koji je po instrukcijama biskupskih konferencija izrađen u Đakovu, pregledan i odobren od biskupa, tiskan i potpisan od dr. A. Bauera, s datumom 20. listopada 1926.; Dijecezanski Hrvatski Katolički Narodni Savez u Zagrebu, formirat će odbor u smislu novoga statuta i nacрта tiskanoga također u Đakovu; Zagrebački će Dijecezanski Katolički Narodni Savez na spomenutoj skupštini donijeti rezoluciju, kojom poziva na osnivanje analognih dijecezanskih Katoličkih Narodnih Saveza po ostalim biskupijama te da se ovi onda povežu i stvore svoju središnjicu sa statutom, koji je po instrukcijama biskupske konferencije izrađen, odobren od biskupa i tiskan u Đakovu.²²

Opstrukcija dijela episkopata

Na popodnevnoj sjednici Informativnog vijeća Katoličke akcije, održane na inicijativu Pripravnog odbora HKNS-a na kojoj je bio nazočan i svećenik šibenske biskupije don Ante Radić, između ostalog raspravljalo se i o Poslovniku KA. Međutim kada je poslije primao tekst odobren od BK-a morao je ustvrditi kako se on bitno razlikuje od onoga dogovorenog na Informativnom savjetu. U pismu od 9. prosinca 1927. Radić pojašnjava Merzu cijeli tijek događaja:

Imao sam u rukama taj Poslovnik, pročitao ga i dobro proučio te sam s velikim negodovanjem morao ustvrditi kako je radikalno izmijenjen

21 Vodstvo HOS-a je o toj inicijativi u kratkom dopisu izvijestilo i dr. Stjepana Markulina, predsjednika Pripravnog odbora za Središnji Savez Hrvatske KA-e. U pismu se eksplicite traži od dr. Markulina, »da u Pripravni odbor za Središnji Savez Hrvatske KA-e imenuje delegata za Orlovstvo, koji će surađivati u pripravama oko organizacije i reorganizacije Hrvatske KA-e.« (AIM, F 7,10 Organizacija KA-e u Kraljevini SHS: Dopis HOS-a dr. Stjepanu Markulinu)

22 AIM, F 7,17 Zapisnik konstituirajuće skupštine Središnjeg Katoličkog Narodnog Saveza, u Zagrebu, 6. listopada 1927. od 16-18 h.

u odnosu na Poslovnik što smo ga zajedno sastavili u ime Središnjice HKNS-a na sastancima (konferencijama) u listopadu te kako je dr. Rogić ubacio sve što tada nije uspio. Tako postaju posve iluzorne sjednice Središnjice HKNS-a i Biskupijskih odbora (HKNS-ova), jednako kao i sjednice stručnih nacionalnih Saveza, ako se ne poštuju njihovi prijedlozi i mišljenja, već se stvara nešto novo kako bi se udovoljilo određenim pojedincima i raznim klikama.²³

Splitski biskup Bonefačić nesumnjivo je bio izrazito naklonjen Senioratu te je odmah poslije sjednice u svom biskupijskome listu objavio sporni Poslovnik, kao da je to gotova stvar.²⁴ Svećenik Ante Braškić, župnik Vranjica (Split), koji je bio aktivan u HOS-u, pričajući dr. Protulipcu o susretu s biskupom Bonefačićem, kojemu je nazočio i p. Petar Perica D.I., 9. studenoga 1926. je zapisao:

On [biskup Bonefačić] je vrlo oduševljen Senioratom, jer se ono što su određeni pojedinci učinili krivo, ne može pripisati Senioratu. Prema njegovu mnijenju, Seniorat mora imati izniman položaj u Katoličkoj Akciji te može ostati unutar svoje sadašnje strukture, drugim riječima – kada djeluje u sklopu Katoličke Akcije je apolitičan, a kada [djeluje] kao Seniorat u svome prethodnom obliku, može djelovati kao i dosad.²⁵

Biskup se tako navodno izjasnio 8. studenog 1926., dakle nepuna tri tjedna nakon poziva Biskupske konferencije Senioratu neka promijeni Statut. O tom su stavu biskupa Bonefačića u prilog Senioratu Protulipac i Merz biskupu Akšamoviću pisali 17. studenog 1926. spominjući »veliku pogibelj za prestiž Biskupstva ako postane javnom njegova nesloga oko provođenja zajedničkih odluka«. Stoga su zamolili đakovačkog biskupa Akšamovića neka stupi u doticaj sa splitskim biskupom Bonefačićem, kako bi mu predstavio nužnost da se funkcija biskupijskih odbora osmisli na isti način u svim biskupijama.²⁶

Dakle, nikoga nije začudilo otvoreno favoriziranje Seniorata sa strane Bonefačića i u kolovozu 1927. i svibnju 1928. godine. Petar Grgec je u svome dnevniku 23. studenog 1926., odmah nakon BK, zabilježio žalopojku: »U našim redovima (seniora) vlada teška kriza. Nemamo niti jednog biskupa koji bi nas branio, dok nas ne podnose dr. Ivan Šarić, dr. Jerolim Mileta i dr. Antun Akšamović. Dr. Protulipac, dr. Merz i Ilija Jakovljević bombardiraju biskupa optužbama protiv nas...«²⁷

23 AIM, F 35,16 Pismo don Ante Radića Ivanu Merzu, Šibenik, 9. prosinca 1927.

24 U popratnome dekretu biskup Bonefačić nalaže i najavljuje sljedeće: »Za kulturne organizacija u biskupiji važit će samo ono što ime prenese i naloži – bilo izravno ili preko Biskupijskog glasila – Biskupijski odbor Katoličkog saveza ili kulturna Okružja u dogovoru s njime, radi čega se za svako pitanje potrebno obratiti isključivo njima...« AIM, F 35,16 Pismo don Ante Radića Ivanu Merzu, Šibenik, 9. prosinca 1927. (rukopis)

25 AIM, F 35,16 Pismo don Ante Braškića dr. Ivi Protulipcu, Vranjic (Split), 9. studenog 1926.

26 AIM, F 50,2 Pismo dr. Merza i dr. Protulipca biskupu Akšamoviću, 17. studenog 1926.

27 Nav. prema: F. Veraja, n. dj., 673.

No činjenica je da biskup Bonefačić nije oklijevao otvoreno favorizirati Seniorat, čak i nakon odluka BK-a, tvrdio je kako Senioratu pripada privilegirano mjesto. Isto to otvoreno su činili križevački biskup Dionizije Njaradi, koji je bio senior, te mostarski biskup Alojzije Mišić.²⁸

Spomenutim zaključcima od 6. listopada 1927. zasigurno su prethodili dogovori, najprije glavne skupštine održane u Zagrebu 3. ožujka 1927. u nazočnosti nadbiskupa Bauera i 120 delegata. Nakon što su osnovali dijecezanski katolički narodni savez u Đakovu i Splitu, delegati tih triju gradova 17. ožujka 1927. izabrali su Pripravni odbor HKNS-a s dr. Stjepanom Markulinom kao predsjednikom i dr. Ivanom Rogićem kao dopredsjednikom.

Već 26. travnja Odbor je biskupima uputio izvješće za razmatranje u Subotici, prigodom sastanka biskupa radi imenovanja mons. Lajča Budanovića, apostolskog upravitelja Bačke i Banata 1. svibnja 1927., no navedena rasprava nije održana. Po povratku iz Subotice nadbiskup Šarić je 12. svibnja 1927. Merzu pisao: »U Subotici se nije raspravljalo o Katoličkoj Akciji. Željeli su to učiniti, no ja sam to pitanje usmjerio na plenum biskupstva. Dobro je da sam bio u Subotici. Primijetio sam veliku žurbu vezanu uz Katoličku Akciju, i to upravo s druge strane (Seniorata). Bolje je ići polako, ali solidno.«²⁹

Pismo podrške dr. Ivanu Merzu i HOS-u uputio je osobno šibenski biskup Jerolim Mileta, 12. studenoga 1927. godine. Osvrnuo se i na »slučaj vlč. Hrena«, koji je imenovan za duhovnog asistenta zagrebačkog Đačkog orlovskog okružja, a zbog svoje izjave objavljene u *Katoličkom listu* 19. svibnja 1927. izgubio je povjerenje u orlovskim organizacijama. Mileta mu daje savjet neka vlč. Dragutina Hrena udalje s položaja duhovnog asistenta. »No, dok slušate i cijenite vlč. Hrena kao predstavnika Biskupstva, nije vam zabranjeno zauzeti se kod preuzv. nadbiskupa Bauera i biskupa-članova Užeg odbora biskupstva da vlč. Hren, čim to bude moguće, bude udaljen s položaja duhovnog asistenta.«³⁰ Hrena je teretilo i Mahnićevo Đačko orlovsko okružje, koje je u svome dopisu 18. studenoga 1927. msgr. dr. J. Beluhanu, duhovniku HOS-a, zahtijevalo njegovu smjenu.³¹ Hren je u članku napao p. Bruna Foretića i vodstvo HOS-a te je

širio krivu vijest, da ga je đaštvo izabralo na Košljunu za duhovnika što ne stoji budući da predlaganje duhovnika ne spada ni na Đački tečaj ni na glavnu skupštinu, već na odbor. Čudimo se vlč. g. dr. Hrenu, koji pod

28 Dr. Kniewald je u svojem dnevniku ustvrdio, »Biskup Njaradi je i sam senior, u potpunosti ovisan o dr. Šimraku i p. Jesihu. U njih ima puno povjerenje i za njega je mjerodavno to što oni kažu. Često sam s njim razgovarao, čak sam bio i njegov gost u Križevcima. Tu se ništa ne može promijeniti.« AIM, D. Kniewald, *Dnevnik, prosinac 1922.* (rukopis)

29 AIM, F 53,6 Pismo nadbiskupa dr. Ivana Šarića dr. Ivanu Merzu, 12. svibnja 1927.

30 AIM, F 53,14 Pismo biskupa Jerolima Milete dr. Ivanu Merzu, 12. studenoga 1927. (rukopis).

31 AIM, F 35,7 Dopis Mahnićevo Đačkog Orlovskog Okružja msgr. dr. J. Beluhanu, 18. studenoga 1927. (rukopis).

*svaku cijenu hoće da ostane duhovnikom, kad znade: da ga je episkopat izabrao na krivoj pretpostavci; da nema povjerenje odbora i da prema tome neće moći, da vrši svoj zadatak u onom opsegu, kako bi mi željeli. Molimo Vas prečasní gospodine, da iznesete ove razloge na kompetentnom mjestu [...]*³²

Kako je već prethodno dopisom BK-a br. 187/Pr. od 20. listopada 1927. poslanog HOS-u, zahtijevano da se Pravila i Poslovník HOS-a usklade s Pravilima KA, biskup Mileta daje savjete dr. Merzu i oko toga pitanja. »Među ostalim, kada budete morali Biskupstvu predočiti svoja Pravila i Poslovník, u detaljnom popratnom dopisu, prikažite kako su u skladu s Pravilima Katoličke Akcije, odnosno, kako u najmanjem slučaju nisu suprotni Pravilima i Poslovníku KA.«³³

O istom pitanju HOS je u pismenoj formi odgovorio Predsjedništvu Biskupskih konferencija, Zagreb 2. siječnja 1928. Moli se episkopat za razumijevanje glede podudarnosti Pravila i Poslovníka HOS-a sa dokumentima KA.³⁴

Osporavanja, zavlačenje i relativiziranje svih pokušaja oko provođenja reforme koja su proizlazila iz odluka BK Merza nisu iznenadila. On je znao da seniori imaju svoga zaštitnika i to u samoj zagrebačkoj kuriji. Bio je to dr. Antun Slamić, senior koji je na svim sastancima Upravnog odbora Seniorata bio predstavnik nadbiskupa Bauera, ali istovremeno i tajnik Biskupske konferencije.

U Arhivu je sačuvano pismo što ga je Merz poslao krčkom biskupu Josipu Srebreniću 1. veljače 1928. Ono baca novo svjetlo na odnose unutar katoličkih organizacija:

Preuzvišeni Bauer nas je primio posvema slab i iscrpljen. Jedva se nekih stvari sjećao. U posljednje vrijeme čini se kako ga napušta pamćenje. Vlač. Milanu Beluhanu i meni bilo je upravo žao što smo pošli k njemu, jer ga je to uznemirilo te nam je Njegova Ekscelencija više puta kazala neka ga ostavimo na miru. Jasno da nismo niti pokušali izložiti kakav argument: već nam je prije rekao neka sve riješimo s preuzv. Akšamovićem, a sada kada smo to učinili, izdaju se novi nalazi, zanemarujući preuzv. Akšamovića. Stvar je teška u smislu da znademo kako su u pozadini tih naloga dr. Slamić, dr. Bakšić, riječju – Seniorat.«³⁵

Merz je svojim posjetom želio osobno Baueru skrenuti pozornost na sustavno izigravanje svih dogovora od strane Seniorata, i na glavne aktere u cijeloj priči. Jedno od pitanja koje je želio da se riješi bio je »slučaj Hren«. Međutim Bauer nije bio sposoban za razgovor. S istih je pozicija nastupao i biskup Bonefačić, koji je uoči skupa u Sarajevu u kolovozu 1927. otvoreno stao na stranu Seniorata.

32 Isto.

33 AIM, F 53,14 Pismo biskupa Jerolima Milete dr. Ivanu Merzu, 12. studenoga 1927. (rukopis).

34 AIM, F 26,8 HOS Predsjedništvu Biskupske Konferencije Zagreb, 2. siječnja 1928.

35 AIM, F 51,19 Pismo dr. Ivana Merza biskupu Srebreniću od 1. veljačke 1928.

Merzovo inzistiranje na provođenju zaključaka biskupijske konferencije

Merz je znao da će biti teško provesti reforme unutar katoličkih organizacija, koje su trebale doći pod jurisdikciju KA. To se odnosilo napose na Seniorat koji je stalno odgađao reformu unutar svoje organizacije. Stoga je u ime HOS-a predložio da se Poslovnik dopuni: »Ne mijenjajući tom izmjenom norme toga Poslovnika i to da se dopuna provede u tri smjera: u pitanju položaja duhovnika u Orlovstvu, u pitanju odnosa Orlovstva prema crkvenoj vlasti i u pitanju odnosa Orlovstva prema koordinatnim središnjicama.«³⁶

Dakle, Merz je smatrao da bi izmjenom Pravila i Poslovnika nastale brojne poteškoće, »koje su gotovo nesavladive«. Promjenu Pravila i Poslovnika HOS-a može provoditi samo Glavna skupština HOS-a, pa to nije moguće niti Saveznom vijeću, niti predsjedništvu HOS-a, napose što bi to pred državnom vlašću izazvalo veliki otpor. Stoga je vodstvo HOS-a donijelo zaključak »da se zamoli prečasni episkopat, da ovaj odobri nadopune Poslovniku HOS-a, koje prilažemo i koje još jasnije određuju odnos prema Katoličkoj Akciji.«³⁷

O istom pitanju raspravljalo se na redovitoj godišnjoj skupštini katoličkog episkopata Kraljevine SHS, koja je održana u Zagrebu od 11. do 18. listopada 1927. Između ostalog, raspravljalo se o reviziji Pravila HKNS-a.

Nakon brojnih rasprava na trenutke i u polemičkom tonu, BK-a je ipak tražila jamstvo HOS-a glede odnosa prema središnjici organizacije. Konkretno, trebalo je zajamčiti vlast nad pojedinim biskupijskim okružjima, kao i nad pojedinim udrugama. Katolička akcija nije trebala doticati unutrašnju disciplinu pojedinih organizacija, već na nacionalnom, biskupijskom i župskom planu vršiti koordinaciju vanjske djelatnosti različitih organizacija.

Najbolju ilustraciju toga koliko je to nenadano pitanje opterećivalo HOS može dati Merzovo izlaganje saveznom vijeću orlova 27. studenog 1927. i pismo HOS-a upućeno biskupima 1. prosinca 1927. godine. Ivan Merz i cijelo vodstvo HOS-a bili su jako zabrinuti nakon odobrenja Poslovnika KA, bojeći se da će jedinstvo orlovske organizacije biti narušeno. U pismu se između ostalog ističe:

Bili smo uvjereni kako će novi Poslovnik KA očuvati jedinstvo strukture i osobitu narav Orlovske organizacije. No, prevarili smo se: taj Poslovnik u svojoj je suštini potpuno suprotan Orlovskoj organizaciji te predstavlja njeno nijekanje. Čitav je Poslovnik sam po sebi proturječan, dok paragrafi 40 i 68 sadrže likvidaciju Orlovske organizacije. Što nam drugo preostaje doli ne priznati taj Poslovnik ili pak sazvati Generalnu skupštinu HOS-a i raspustiti ga, ili pak telegramom zamoliti Svetu Stolicu neka privremeno obustavi provedbu navedenog Poslovnika. Taj je Poslovnik, kao što vidite,

36 AIM, F 26,8.

37 AIM, F 26,8.

poguban po Orlove, a pogibelj je već nastupila. Čim Poslovník dođe u ruke u regiji – a netko će se već pobrinuti da tako bude – Orlovi će shvatiti kako za njih postoje dva oprečna pravna dokumenta: jedan što ga je potpisao preuzv. Bauer i naš Poslovník.³⁸

Merz i Protulipac, kao odgovorne osobe HOS-a smatrali su da će takvim dokumentom doći do shizme i pojave dualizma unutar orlovskih organizacija. Upravo to bi najviše odgovaralo Senioratu, koji je intenzivno radio na tom planu. Da bi se izbjegle takve negativne konotacije s posljedicama mogućeg raspuštanja orlovskih organizacija, vodstvo HOS-a izvijestilo je nadbiskupa Bauera, koji je navodno zabranio širenje Poslovníka. Istom prilikom su zamolili da se njihovo pismo proslijedi svim biskupima. No čini se da svi biskupi Kraljevine SHS nisu bili podjednako upoznati s problemima vezanima uz ostvarenje Katoličke akcije, pa stoga nisu bili kadri shvatiti sve implikacije vezane za donošenje spornog Poslovníka. O tome svjedoče pisma krčkog biskupa Srebrenića³⁹ i đakovačkog biskupa Akšamovića⁴⁰ upućena Merzu.

S druge strane, političko-vjerske okolnosti nisu bile jednake u svim područjima – različita je bila, primjerice, situacija Crkve u Hercegovini u odnosu na situaciju u

38 AIM, F 35,3a Pismo HOS-a biskupima, 1. prosinca 1927. / Zabrinutost vodstva HOS-a bila je opravdana. Tako je u čl. 40 bilo definirano da: »Biskupijska Okružja kulturno-obrazovnih organizacija moraju u svome specifičnom organizacijskom djelovanju imati istu nadležnost kao Biskupijski odbori (KNS) u upravnom i organizacijskom poslu. Radi toga KNS u svojoj upravi kao predstavnike kulturno-obrazovnih organizacija prihvaćaju samo sljedeća Biskupijska Okružja: a) koja imaju izravno vodstvo nad udrugama, nadzor nad njima te su njihovim članovima, dok u upravi udrugama djeluju autonomno, uvijek – međutim – prema uputama vrhovne kulturne Središnjice, kojoj su odgovorni za svoj rad; b) da su prema svojoj strukturi prva središnjica za udruge, tako da vrhovna stručna Središnjica komunicira izravno samo s navedenim Okružjima, a ne i s pojedinim udrugama; c) koja, kada je riječ o udrugama, predlaže njihovo prihvaćanje vrhovnoj Središnjici, a ova to prihvaća te koja imaju pravo raspustiti udruge; d) koja, kada je riječ o pojedinim članovima – prihvaćaju njihove primjedbe na odluke udruge te ih uzimaju u obzir prilikom donošenja konačnih odluka.« Dok je članak 68 glasio: »Neposredne središnjice za udruge su Biskupijska Okružja, koja – s jedne strane – izvršavaju u svojoj naročitoj djelatnosti i životu udruge – sve naloge i napatke svoje vrhovne kulturne Središnjice, dok – s druge – izvršavaju sve odluke Biskupijskog odbora (KNS-a) u smislu koordinacije i odnose među udrugama.« (AIM, F 7,38 Poslovník HKNS-a)

39 Iz pisma biskupa Srebrenića upućenog dr. Ivanu Merzu, 6. prosinca 1927. uočava se biskupova neinformiranost, nejasnoća ali i osuda, iako se u niti jednom momentu ne može pripisati vodstvu HOS-a da se je opiralo episkopatu ili njihovim odlukama. Ali se zato sigurno može zaključiti da je bio prisutan ambivalentan stav kod biskupa Srebrenića te oprečnost u izjavama pojedinih biskupa. (AIM, F 35,15 Pismo mons. Josipa Srebrenića, biskupa krčkog, Ivanu Merzu, 6. prosinca 1927)

40 Pismo biskupa Akšamovića dijametralno je suprotno u razumijevanju spornih pitanja tj. usuglašavanja Pravila i Poslovníka HOS-a s Poslovníkom KA-e. Biskup Akšamović želio je na jedan suprotan način relativizirati problem i amortizirati moguće posljedice. On smatra da je sporni članak 40 Poslovníka KA potrebno usuglasiti s člankom 184 Poslovníka HOS-a. i da je sporni članak 40 posljedica nastojanja biskupa »oko približavanja dviju suprotnih struja koje već neko vrijeme održavaju stanoviti ideološki dualizam u Katoličkom pokretu.« (AIM, F 53,17 Pismo biskupa Akšamovića Ivanu Merzu, 6. prosinca 1927)

Dalmaciji ili Zagrebu. U tom je okružju bilo gotovo neizbježno da HOS u svome organizacijskome radu, koji je smjerao ka uvođenju jednog uređenja u svim biskupijama, ponekad nailazi na nepredviđene poteškoće.⁴¹

Nekonzistentnost i neusklađenost u stajalištima biskupa definitivno je pogodovala HKS-u, koji je nastojao svaki propust ili gaf suprotne strane aktualizirati i podići na razinu javnosti. Primjerice, navodni spor orlova sa splitskim nadbiskupom Bonefačićem. Uvidom u arhivsko gradivo može se zaključiti kako je Bonefačić osobno – unatoč odluci BK-a iz listopada 1926. kojom je zatražena izmjena Pravila Seniorata – stao na stranu Seniorata, čime je pokazao da nije dosljedan odluci BK-a na kojoj je osobno nazočio i glasovao za njezine zaključke. Njegove kasnije izjave kako nije želio »zagrebačke obračune« samo potvrđuju da nije temeljito poznao organizacijske probleme orlova, ali i strah od reakcije Seniorata, zbog čega ga je otvoreno favorizirao.⁴² Njemu je bilo važno da se ništa ne poduzima a da se prethodno ne obavijesti njega ili HKNS. To što je HKNS kasnije bio gotovo u potpunosti u rukama seniora, za biskupa nije predstavljalo problem, ali je zato bio razlog zabrinutosti orlovske organizacije.⁴³

Izvorna arhivska građa dokazuje kako se nikakva krivnja ne može pripisati vodstvu HOS-a, a još manje dr. Ivanu Merzu, koji je ostao do kraja dosljedan načelima KA i zasadama dokumenata Svete Stolice te je u svakoj prilici nastojao ublažiti nastale poteškoće trudeći se dokazati i opravdati ogromno povjerenje koje je uživao kod Hrvatskog orlovskog saveza.

I na 63. sjednici predsjedništva HOS-a održanoj 21. srpnja 1927. raspravljalo se o promjeni Poslovnika. Tom prilikom je vodstvo HOS-a inzistiralo na provođenju odluka BK-a, pa je time Poslovník trebalo uskladiti sa zaključcima episkopata, prema čemu bi Katolička akcija bila glavni nositelj svih katoličkih organizacija, to

41 F. Veraja, n. dj., 673.

42 Tako u pismu biskupa Kvirina Bonefačića, Predsjedništvu HOS-a izričito se zahtijeva: »Nikako ne želim da netko posije svađu i razdor iz Zagrebu u (moju) biskupiju, stoga ne dopuštam održavanje bilo kakvog tečaja u bilo kojem mjestu biskupije ako nije u potpunom dogovoru s biskupijskim HKNS-om i sa mnom, uz sudjelovanje lokalnih djelatnika, kao što se sjećam da je to bilo prošli puta; zašto bismo to izbjegavali? (AIM, F 55,8 Pismo mons. Kvirina Bonefačića, biskupa splitskog, Predsjedništvu HOS-a, 10. prosinca 1926)

43 U pismu upućenom Predsjedništvu HOS-a, biskup Bonefačić naglašava kako on nije protiv Orlova, već protiv svakoga tko stvara razdor u katoličkim redovima, iako nije pritom izostala kritika na račun HOS-a. »Kolektivna oholost – što je lako razumjeti – protivna je ne samo disciplini već i slozi. Ta bolest javlja se u velikim kao i u malim sredinama te možda u prvima više nego u drugima... Moramo se toga čuvati u našoj KA... U teoriji se podvlači autoritet i vlast biskupa, bez kojih se ništa ne čini, dok se u praksi radi drugačije. Budući da se u ovom konkretnom slučaju, namjerno ili ne, nije postupilo prema uobičajenoj praksi, *consideratis considerandis* mogu misliti ili pribojavati se kako bi se na tečajevima najavljenima u novinama moglo zbiti nešto neželjeno...« (AIM, F 55,11 Pismo biskupa Bonefačića Predsjedništvu HOS-a, Split, 19. studenog 1926)

znači i HKS-a koji je sve činio da odgodi reformu a potom i implementaciju svoje organizacije u krilo KA.⁴⁴

Za razliku od nadbiskupa Bonefačića, sarajevski nadbiskup Šarić donio je odluku po kojoj se ništa ne mijenja u njegovoj nadbiskupiji glede »Poslovnika« za orlove. Iz pisma dr. Čedomila Čekade iz Sarajeva, 18. prosinca 1927., doznajemo:

Preuzvišeni nam je dao izričit nalog da nastavimo u svemu slijediti postojeći Poslovnik orlova, jer to prema njegovu razumijevanju odgovara svim suštinskim zahtjevima načela organizacije KA-e. Stoga kod nas ostaje mjerodavan Savez i okružje u granicama kao i dosad, dok Okružje zadržava sve svoje povlastice glede neposrednog upravljanja udrugama. Preuzvišeni je također naglasio kako se navedenih uputa treba držati i naš HKNS u odnosu spram Okružja i Orlovske Središnjice. Molim Vas da to uzmete na znanje te se pobrinete neka se i sa strane Središnjice slijede navedene direktive.⁴⁵

Vodstvo HOS-a, ohrabreno podrškom nadbiskupa Šarića, biskupa Akšamovića i Milete, odlučilo je poslati peticiju predsjedništvu BK-a, u kojoj se između ostalog priznaje legitimnost biskupske konferencije, ali istovremeno podvlače ona pitanja koja su bila kamen spoticanja, što je Seniorat vješto koristio u svoje svrhe. Pitanja su se odnosila na Pravila i Poslovnik HOS-a koja su očito trebala biti u korelaciji sa Pravilima HKNS-a. Čelni ljudi HOS-a podsjećaju da su

među temeljnim karakteristikama Orlovske organizacije zajedništvo – Savez, pa je stoga HOS sposoban voditi svaku udrugu i svakog člana, pa ako je potrebno (npr. za opće skupove); da su Orlovska okružja administrativna tijela Središnjice koja preko njih pretvara u praksu svoja načela i organizaciju [...] Sve su te norme prema njima definirane u Pravilima i Poslovniku HOS-a. Stoga je HOS smatrao da bi bilo najbolje istovremeno poštujući zahtjeve BK-a, da se dopuni Poslovnik, ne mijenjajući pri tome njegove postojeće norme. Navedene bi dopune izradilo Savezno vijeće HOS-a s odobrenjem njegovog duhovnog asistenta, koji moli preuzv. Biskupstvo neka ih potvrdi. U peticiji se apostrofira da inače jedino Generalna skupština može mijenjati Pravila i Poslovnik, dakle, to ne mogu niti Savezno vijeće niti Predsjedništvo HOS-a.« Trenutno je upravo nemoguće sazvati generalnu skupštinu [...] Nemoguće je sazvati sada, zimi, poslanike 200 muških i 100 ženskih Orlovskih udruga. Što se tiče financija, to bi značilo potrošiti oko 200.000 dinara za putne troškove

44 Na istoj sjednici izabrano je novo vodstvo HOS-a: predsjednik, dr. I. Protulipac; potpredsjednici, dr. Živković i dr. Čepulić; tajnik, dr. I. Merz; blagajnik, Dugački; načelnik, Žanko; prosvjetni referent, Dugački; naraštajni referent, dr. Klarić; DNZ referent, Lehpamer. (AIM, Zapisnik 63. sjednice predsjedništva HOS-a održane 21. srpnja 1927)

45 AIM, F 35,27 Pismo dr. Čedomila Čekade Ivanu Merzu, Sarajevo, 18. prosinca 1927.

tih poslanika, a mi nemamo tih novaca. Ne možemo tražiti od njih, koji novaca također nemaju, da dođu na generalnu skupštinu kako bi izmijenili Pravila i Poslovnik.

Čak i kada bi bilo lako sazvati generalnu skupštinu, mi danas ne možemo preuzeti odgovornost zbog svih posljedica koje bi uslijedile kada bi mladež morala raspravljati o disciplinskom ustroju organizacije. Poznato je kako mladež teško prihvaća podvrgavanje uspostavljenim pravnim normama te se – čim se stane raspravljati o tim normama i njihovim temeljnim elementima – smjesta narušavaju disciplina i red [...]

Izmjena Pravila bila bi jednaka dovođenju u pitanje postojanja naše organizacije pred državnim vlastima. Teškom smo mukom postigli odobrenje Pravila Saveza i sada bi bilo teško iznova izlaziti pred državne vlasti. Bio bi to skok u neizvjesno. Budući da su postojeća Pravila i Poslovnik u skladu s načelima Orlova u svijetu te smo prema tim normama, uz odobrenje našeg biskupstva, uredili našu organizaciju te budući da su navedena Pravila i Poslovnik u punoj suglasnosti s Poslovníkom Katoličke Akcije odobrenim od Svete Stolice u uvjerenju kako je biskupstvu na srcu jedinstvo Orlovske organizacije, što je Biskupska konferencija naročito naglasila 1924. i 1926. kao temeljni uvjet za uspjeh KA-e, uvjereni smo kako će priložene Norme na najbolji način ostvariti nakane preuzv. Biskupstva. Čini nam se kako u trenutku kada bismo izmijenili naš Poslovnik, stavljajući ga u suprotnost s Orlovskim organizacijama drugih zemalja, ne bismo više imali moralno pravo koristiti ime Orlova. Ne želimo narušiti dobre odnose između Orlova slavenskih zemalja uoči velikog sveslavenskog skupa, čija je zadaća među ostalim suprotstaviti se sveslavenskom skupu Sokola [...]

Iz tih, i brojnih drugih razloga, Savezno je vijeće odlučilo zamoliti preuzv. Biskupstvo za odobrenje dopuna Poslovnika što ih prilažemo, a koje u cijelosti još snažnije određuju potrebne direktive vezane uz ostvarenje KA, koje će s obzirom na to da su proizašle iz Saveznog vijeća HOS-a, biti lako proslijeđene i ostvarene bez poteškoća.⁴⁶

Vodstvo HOS-a očekivalo je da će episkopat prihvatiti prijedloge izmjena Pravila i Poslovnika HOS-a jer bi se time smanjio prostor HKS za opstrukciju pa time i mogućnost odgađanja provođenja reforme. Nadbiskup Šarić je u pismu dr. Ivanu Merzu 11. siječnja 1928. dao podršku za navedenu peticiju uz neke manje primjedbe koje bitno ne mijenjaju retoriku vodstva HOS-a:

Priložena peticija Predsjedništvu BK-a po sebi je dobra, no ja bih joj promijenio motivaciju, odnosno meritum. Traženje da Poslovnik ne bude

46 AIM F 35,37a Peticija HOS-a Predsjedništvu Biskupske konferencije, Zagreb, 3. siječnja 1928.

javno izmijenjen, već samo dopunjen okružnicama, nekome bi se mogao činiti kao izbjegavanje biskupskih dekreta. Možda bi bilo bolje tražiti da Poslovnik privremeno ne bude javno izmijenjen, do tiskanja novog izdanja, dok će se u međuvremenu nastojati ukloniti sve poteškoće. Ako se već naglašava nemogućnost promjene temeljnih struktura Orlovske organizacije, valja argumentirati i to kako navedena struktura ne proturječi ideji KA-e.⁴⁷

Nadbiskup Šarić je smatrao da bi se trebao precizirati sam ustroj Katoličke akcije. U organizacijama KA suštinski je cilj apostolat laika i strogo oslanjanje na Crkvu, iz čega kao naravna postavka slijedi hijerarhijska podjela organizacije, barem u temeljnim crtama. Tehnički sustav organizacije, što se tiče onoga izvan ovih glavnih naputaka, »za Katoličku je Akciju sekundaran te se – barem kako ja vidim stvari – lako može prilagoditi prilikama, prema potrebi. Ne vidim u čemu bi KA u suštini trpjela ako bi njena organizacija imala biskupijski karakter te ako bi njena Okružja bila izravne središnjice, a Savezi samo federativna tijela.«⁴⁸ Šarić je smatrao da bi u postojećim okolnostima takvo uređenje bilo nepovoljno i štetno: s jedne bi strane onemogućilo snažnu i jedinstvenu borbu svih društvenih katoličkih snaga u narodu, koje tvori jedinstveno kulturno polje, dok bi s druge strane podrazumijevalo brojne tehničke poteškoće, u smislu da bi svako okružje, ako bi željelo ozbiljno djelovati, moralo imati znatno brojnije i bolje pripravljene snage od onih kojima je tada raspolagalo, kada je veći dio rada obavljalo zajedničko središnje tajništvo, za sve udruge, dakle – uz znatno veću ekonomičnost snaga. Šarić smatra da uređenje talijanske KA s jakom središnjicom koja ima punu nadležnost – kao i analogne ustanove KA u drugih naroda – sa znanjem i odobravanjem Svete Stolice, jasno pokazuje kako takvo uređenje nije protivno suštinskoj strukturi Katoličke akcije. Riječ je, dakle, o prikladnosti organizacije. Takva prikladnost zahtijeva snažne i ujedinjene nacionalne organizacije sa središnjicama koje imaju široko polje djelovanja, kao što to pokazuje primjer gotovo svih drugih katoličkih naroda, neovisno o prethodno spomenutim unutarnjim razlozima.⁴⁹

Na tom je polju dakle moguće braniti vašu tezu s velikim uspjehom. Ako je i jedan i drugi sustav o kojem se raspravlja načelno prihvatljiv, tada je Orlovski sustav u boljem položaju već i radi činjenice što se nalazi u mirnom posjedovanju, radi čega njegovi protivnici moraju pokazati kako nije prikladan.⁵⁰

Bio je to odgovor koji je vodstvo HOS-a upravo i očekivalo. S obzirom da je nadbiskup Bauer, predsjednik BK-a Kraljevine SHS bio teško bolestan, prenio je dio svojih ovlasti na biskupa Akšamovića koji je bio dobro upoznat s problemima koji

47 AIM, F 35,39 Pismo nadbiskupa Šarića Ivanu Merzu, Sarajevo, 11. siječnja 1928.

48 Isto.

49 Isto.

50 Isto.

su se pojavili unutar KA. Stoga je Merz 1. veljače 1928. uputio pismo Akšamoviću glede odnosa Orlovske organizacije s Katoličkom akcijom te prenio zadovoljstvo što ga je Predsjedništvo HOS-a izrazilo zbog činjenice da će HOS moći zadržati postojeći oblik organizacije:

Vama smo, Preuzvišeni, uistinu zahvalni što ste se uvijek svim snagama zalagali kako bi se s jedne strane uistinu ostvarila načela KA, a s druge Orlovska organizacija ostala očuvana od različitih pokušaja podjele i anarhije što se pod izlikom KA pokušalo uvesti u našu organizaciju. Mislim da ćete biti zadovoljni našim zadnjim dokumentima koje pokazuju kako najučinkovitije u djelo pretvoriti ideje zadnje biskupske konferencije, istovremeno osnažujući Orlovsku organizaciju i detaljno određujući njeno mjesto u hrvatskoj KA-i.⁵¹

U delegaciji koja je za posljednjeg posjeta bila kod bolesnog nadbiskupa Bauera, osim Merza i Milana Beluhana, bili su biskupi Njaradi i Bonefačić. Iako se tada nije uspio postići nikakav dogovor, Merz je zamolio Akšamovića da žurno posjeti Zagreb, s obzirom da je njemu Bauer povjerio zadaću rješavanja nastalog spora, odnosno provođenja reforme, a s druge strane, Merz je imao saznanja o novim opstrukcijama Seniorata unutar orlovskih organizacija.

S obzirom da je postojala ozbiljna bojazan da se donese odluka naprečac, što bi prema Merzu imalo dalekosežne posljedice, jedino što želi postići »ovim pismom jest da se kao načelo postavi neka se u pitanjima KA koja su opće naravi (ne samo što se tiče Zagreba) ništa ne odlučuje bez suglasnosti i dogovora s Vama. U protivnom Tajništvo Biskupske konferencije može odlučiti nešto što možda neće dijeliti drugi Ordinariji, pa se tako događa da se naša organizacija naglo nađe sapeta između posve suprotnih odluka i mišljenja.«⁵² Merz glede opstrukcije, navodi primjer udruge u Međimurju (Goričan) koja – nakon što ju je HOS primio u orlovski savez – samo dva dana poslije javlja da se kao organizacija upisuje u članstvo Omladinskog saveza. Iza svega je stajao Seniorat koji je u obliku letka objavio »Izjavu hrvatske katoličke sveučilišne udruge 'Domagoj'«, upravljenu protiv Orlovske sveučilišne udruge 'Mahnić', kao da se radilo o novoj organizaciji (iako je već pet godina imala pravila odobrena od civilne vlasti!), o čijem utemeljenju navodno nisu obaviještene crkvene vlasti te koja je samo oslabila položaj katoličkih studenata.

Merz aludira na dr. Antuna Slamića, tajnika nadbiskupa Bauera, koji je bio senior i koji je otvoreno favorizirao HKS, uz biskupe Dionizija Njaradija, Alojzija Mišića i Bonefačića. Zapravo je postojao rascjep u stajalištima, ali i suptilan animozitet unutar episkopata, što je Merz želio premostiti na način da se akterima seniorske struje ukaže na odluke i zaključke episkopata iz listopada 1926. i listopada 1927., koje su svi sudionici morali poštivati.

51 AIM, F 50,16a Pismo Ivana Merza biskupu Akšamoviću, Zagreb, 1. veljače 1928.

52 AIM, F 50,16a Pismo Ivana Merza biskupu Akšamoviću, Zagreb, 1. veljače 1928.

Otpor Seniorata prema reformama

Odmah nakon biskupske konferencije u listopadu 1926. HOS je poslao Ligi pismo tražeći da se pronađe način kako provesti biskupske odredbe o reorganizaciji Lige. Međutim, Liga na to pismo uopće nije odgovorila te je time jasno pokazala da se uopće ne misli pokoriti episkopatu. Štoviše, Seniorat je nastojao da njezino članstvo ne dozna za odluke episkopata. Logističku potporu dobili su od *Luči* i drugih lojalnih novina koje su zatajile izvješća/zaključke episkopata, u kojima su eksplicitno zahtijevane reforme svih katoličkih organizacija u smislu da se moraju staviti pod jurisdikciju jedinstvene Katoličke akcije. Primjerice, *Luč* je u broju 1 od 5. listopada 1927. isticala da je »jedinstvo đakčoga pokreta bitni uvjet za jedinstvo Katoličkog pokreta, koje treba pošto-poto uspostaviti.«⁵³

Bilo je to iracionalno promišljanje Seniorata koje je definitivno odlučilo eskivirati sve odluke episkopata te nastojati zadržati barem jedan dio štafva pod isključivom ingerencijom. To je bilo neshvatljivo jer se sve događalo krajem 1927. godine, kada se očekivala puna kooperativnost Seniorata u svim aktualnim pitanjima.

Redovita godišnja skupština katoličkog episkopata Kraljevine SHS održana je u Zagrebu od 11. do 18. listopada 1927. godine. Na temelju odluka iz listopada 1926. biskupi su donijeli zaključak da se moraju provesti reforme među svim katoličkim organizacijama. Istaknuto je načelo da u KA mogu ući samo nepolitička udruženja, ali je ostavljena mogućnost da se katolici organiziraju po svome izboru.⁵⁴ Odluke su se odnosile i na HKS, koji je tada predložio nacrt novih pravila koje je episkopat uzeo na znanje, ali je upozorio da ne sadrži neke članke Poslovnika Katoličke akcije te ga treba u tom smjeru nadopuniti.⁵⁵

Na konstituirajućoj skupštini HKS-a, koji se od 19. ožujka 1928. nazivao Društvo seniora hrvatskog katoličkog akademskog društva »Domagoj«, Seniorat je uskladio i nadopunio nacrt novih pravila. Od tada je zapravo nosio novi naziv. Predsjedništvo BK je 20. ožujka 1928. odobrilo nova Pravila Seniorata, koja su 23. ožujka potvrđena rješenjem ministarstva unutrašnjih poslova.⁵⁶ Upravo je potvrdom tih Pravila Seniorat dobio definitivnu pravnu egzistenciju. To je značilo da novo Društvo seniora kreće vlastitim, autonomnim putem ignorirajući sve odluke episkopata. Sredinom 1927. bilo je oko 200 omladinskih društava, od kojih prema Guberini samo pet nije svoja pravila promijenilo niti prihvatilo orlovska.⁵⁷

53 A. Guberina, *Zelena knjiga*, 193.

54 »Konferencija katoličkog episkopata u Zagrebu«, *Katolički list*, 78/1927, br. 42, 577.

55 Društvo seniora hrvatskih katoličkih akademskih društava 'Domagoj' u Zagrebu, NP, 11/1928, br. 79, 5.

56 Hrvatski državni arhiv (HDA), ZO VŽ V-17 28433/1928, Pravila društva 'Seniora', Hrvatskog katoličkog akademskog društva 'Domagoj' u Zagrebu od 23. ožujka 1928.

57 A. Guberina, *Zelena knjiga*, 192-193.

Iako je formalno Seniorat izmijenio Pravila i naziv organizacije, on nije činjenično započeo sa stvarnom reformom u svojim redovima, što bi značilo da se izbjegavao podvrgnuti jurisdikciji Katoličke akcije. Naime, tijekom 1927. u javnosti su se pojavile dva »cirkulara«, tj. okružnice, iz čijih sadržaja se moglo zaključiti da Seniorat nije napustio niti se odrekao Roguljine koncepcije HKP u svim njegovim granama. Dakle, organizacije HKP nisu se reorganizirale prema načelima KA nego su zadržale stari ustroj.

Istovremeno je to značilo da se ni Seniorat nije transformirao u »elitnu jedinicu« KA, kako je to 1926. od njega tražio episkopat, nego da je i dalje želio ostati »središnjica Katoličkog Pokreta«, ali ne »javno«, nego tajno.⁵⁸ Time je Seniorat pokazao da je vodio dvostruku ulogu te da je na najsuptilniji način izbjegavao provesti reformu, osim dakako one kozmetičke. Štoviše napadi na HOS su se nastavili.

Na sastanku HKĐL 1. travnja 1928. srednjoškolski tajnik organizacije ustvrdio je:

Svima je odviše dobro poznata borba HOS-a i Lige sa svom svojom pozadinom. Ja ću samo spomenuti 'zloglasne' krapanjske rezolucije [...] Đaštvo [...] na krapanjskom tečaju vođeno nezdravim principima [...] I tada su mnoge organizacije otkazale Ligi posluš, jer faktično nije bilo ni jedne jake ruke, koja bi sporna pitanja riješila [...] krapanjskim rezolucijama uništen je auktoritet [...] Đaci su sada na čistu, da im je prava staleška organizacija JKĐL.»⁵⁹

Bio je to jasan znak da se sukob unutar katoličkih organizacija ne smiruje, štoviše razlike koje su postojale bile su tada još jasnije definirane. Hrvatski katolički Seniorat opirao se bilo kakvoj suradnji i podvrgavanju episkopatu, a na suradnju s Katoličkom akcijom nije pristajao. Štoviše, posljednjim pravnim aktima pokazao je da želi biti autonoman, ali i da želi nadzirati sve đačke i studentske organizacije. Bio je to znak da sukob na relaciji Hrvatski katolički seniorat – Katolička akcija nije završio.

Zaključak

Spor unutar Hrvatskog katoličkog pokreta započeo je objavljivanjem članka Petra Rogulje »Pred Zoru« u *Luči* 1917. godine, a kulminirao je između 1926. i 1928. godine. Potporu takvom stajalištu dao je dio episkopata koji nije imao potpuni konsenzus oko spornih pitanja. Time se osjetila pristranost i nezainteresiranost dijela biskupa u rješavanju spornih pitanja. Temeljna pitanja oko kojih su se sporili Hrvatski katolički seniorat i Hrvatski orlovski savez odnosio se na pitanje vođenja katoličkih organizacija, što si je HKS uzimao za pravo – da vodi i nadzire sve katoličke organizacije. Hrvatski katolički seniorat smatrao je da organiziranje Hrvatske pučke stranke, lobiranje i uvođenje članova u tu stranku iz redova Hrvatskoga katoličkog

58 Z. Matijević, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva*, 261.

59 A. Guberina, *Zelena knjiga*, 194.

pokreta ne znači istovremeno i politizaciju cijeloga pokreta, već samo način odnosno sredstvo rješavanja aktualnih pitanja kroz političko djelovanje.

Merz je imao posve drugačije mišljenje oko toga. Već iz njegova nastupa, a napose iz njegovih privatnih bilješki vidljivo je kako je želio da u Hrvatskoj postoji organizacija koja u svojim pravilima treba biti nepolitička organizacija. Njegova vizija i nastojanje išli su u smjeru da katolička organizacija počiva na načelima Katoličke akcije, što je papa Pio XI. zahtijevao da se provodi u cijeloj Katoličkoj crkvi. Merz je očekivao snažniju potporu episkopata, pa je razvidno i njegovo nezadovoljstvo ambivalentnim stavovima pojedinih biskupa ili priklanjanje dijela episkopata Hrvatskom katoličkom senioratu, što je značilo da je i unutar samoga episkopata postojala podjela i nejasan stav oko organiziranja Katoličke akcije i njezina djelovanja.

SUMMARY

Reasons for disputes in the Croatian Catholic Movement according to documents from the archives of Blessed Ivan Merz

Conflict within Croatian Catholic Movement (CCM) regarding some existential issues started with the publication of »Before dawn« (»Pred Zoru«), article written by Petar Rogulja for »Luči« magazine in 1917 and climaxed between 1926 to 1928. Those views were supported by one portion of the Episcopate which could not reach a consensus about issues in question. It was felt that some bishops were biased and showed no interest in solving the issues in question. The main dispute between the Croatian Catholic Seniority and the »Eagles« organization concerned the leading of Catholic organizations. The Croatian Catholic Seniority believed they had the right to lead and control every catholic organization and that the establishment of the Croatian Popular Party, lobbying and introduction of Croatian Catholic Movement (CCM) members to the party does not necessarily signify the politicization of the entire Croatian Catholic Movement, rather that it was the means for solving current issues through political action. Merz had a completely different opinion about it. His view, primarily expressed in his private notes, made it clear that he wanted an organization to exist in Croatia which would not be political but serve the people. His visions and wishes went in the direction of a Catholic organization that is based on the principles of the Catholic Action which the Pope Pio XI demanded to be carried out in the whole Church. Merz expected more support from the Episcopate, and his discontent with ambivalent position of certain bishops or complete inclination of part of the Episcopate to Croatian Catholic Seniority was obvious. This meant that there was division between the Episcopate and their position regarding the organization and activities of the Catholic Action was unclear.

Keywords: Croatian Catholic Movement (CCM), Ivan Merz, Catholic Action (CA), Croatian Catholic Seniority (CCS), Episcopate